

Strategija znanstvene djelatnosti na Institutu za filozofiju za razdoblje od 2023. do 2027. godine

Zagreb, prosinac 2023.

Sadržaj

I. Povijest Instituta za filozofiju	1
II. Misija i vizija	3
Misija Instituta za filozofiju	3
Vizija Instituta za filozofiju	4
III. Analiza rezultatā rada Instituta za filozofiju u razdoblju od 2018. do 2022. godine	5
1. Znanstvena produktivnost	5
2. Znanstvenoistraživački projekti.....	7
3. Zaposlenici	8
4. Znanstveni skupovi, kolokviji i popularizacija znanosti.....	9
IV. SWOT analiza.....	10
V. Opći ciljevi u idućem razdoblju	11
1. Podizanje znanstvene izvrsnosti.....	11
2. Povećanje sudjelovanja Instituta u međunarodnom kompetitivnom financiranju	11
3. Jačanje međunarodne suradnje.....	11
4. Jačanje ljudskih potencijala za znanstveni rad.....	11
5. Širenje znanja i popularizacija znanosti	12
6. Nacionalna i međunarodna promocija hrvatske filozofije	12
VI. Program rada	13
1. Hrvatska filozofija	14
2. Teorijska filozofija	15
3. Praktična filozofija	18
4. Povijest filozofije	21

I. Povijest Instituta za filozofiju

Institut za filozofiju osnovan je kao Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu Odlukom Savjeta Sveučilišta u Zagrebu 27. lipnja 1967. Prema toj odluci, zadaća je Instituta bila da organizira i ujedinjuje znanstveni rad u polju filozofije na Filozofskom fakultetu i Fakultetu političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu te na Filozofskom fakultetu u Zadru. Istrom odlukom definirani su i odjeli Instituta: Odjel za povijest hrvatske filozofije, Odjel za povijest marksističke filozofije, Odjel za opću povijest filozofije, Odjel za ontologiju, spoznajnu teoriju i logiku, Odjel za filozofsku antropologiju, filozofiju kulture i etiku, Odjel za filozofiju povijesti i političku filozofiju, Odjel za filozofske probleme religije i Odjel za estetiku i opću teoriju umjetnosti.

Prvim Statutom Instituta definirane su i posebne zadaće koje se tiču proučavanja povijesti hrvatske filozofije: prvo, da sustavno znanstveno istražuje povijest filozofije u Hrvata te prati njene pojave i razvoj u najširem historiografskom smislu; drugo, da radi na studijskom i kritičkom proučavanju filozofskih tekstova iz povjesno-filozofske baštine u Hrvata, da izrađuje i potiče izrađivanje monografskih radova o pojedinim djelima, misliocima, disciplinama i razdobljima u tom području, težeći cjelovitom prikazu povijesti filozofije u Hrvata; treće, da komparativno proučava međusobne odnose hrvatske filozofije s filozofskim radom ostalih jugoslavenskih naroda, a posebno s obzirom na razvoj svjetske filozofije uopće; četvrto, da prikuplja, sređuje i čuva svu dostupnu mu dokumentaciju koja se odnosi na povijest filozofije u Hrvata; peto, da u okviru povijesti hrvatske filozofije izrađuje i neprekidno nadopunjava bibliografije svih njenih disciplina; šesto, da prikuplja i sređuje građu filozofske terminologije u narodnom jeziku radeći po mogućnosti na njezinoj standardizaciji u suradnji s drugim filozofskim i jezikoslovnim ustanovama; sedmo, da potiče i radi na pripremanju i objavljivanju dosad nepubliciranih filozofskih spisa iz područja povijesti hrvatske filozofije, da se brine o prevođenju onih djela koja nisu pisana narodnim jezikom (prvenstveno s latinskog), te da nastoji oko kritičkih izdanja izabranih odnosno sabranih djela naših značajnijih filozofskih pisaca i razdoblja i, osmo, da se brine o osposobljavanju potrebnog znanstvenog podmlatka za rad na proučavanju povijesti filozofije u Hrvata.

Odjel za povijest hrvatske filozofije pridružuje se 1. studenoga 1977. Centru za povijesne znanosti (kasnije: Institut za povijesne znanosti), koji su 1974. osnovali Institut za hrvatsku povijest, Institut za povijest umjetnosti i Institut za arheologiju. U okviru Centra Odjel djeluje kao Odjel za povijest filozofije. Drugi gore navedeni odjeli Instituta za filozofiju prelaze pritom u Zavod za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Savjet Instituta za povijesne znanosti donosi 17. rujna 1991. odluku o reorganizaciji, u skladu s kojom Odjel za povijest filozofije postaje samostalan institut

u okviru Sveučilišta u Zagrebu, s nazivom Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu. Odluku je Skupština Sveučilišta u Zagrebu potvrdila 26. studenoga 1991.

Godine 1993. stupanjem na snagu Zakona o ustanovama i Zakona o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti Institut istupa iz Sveučilišta i postaje javni znanstveni institut u vlasništvu Republike Hrvatske i u tom statusu djeluje do danas, kao Institut za filozofiju.

II. Misija i vizija

Prema Statutu, djelokrug rada Instituta za filozofiju obuhvaća sljedeće:

1. U Institutu se provode znanstvenoistraživački projekti od strateškog interesa za Republiku Hrvatsku te se, zajedno s drugim znanstvenim i visokoškolskim ustanovama, uspostavlja znanstvena infrastruktura od interesa za cijelokupni sustav znanstvene djelatnosti i visokog obrazovanja.
2. U Institutu se sustavno istražuje povijest filozofije, osobito povijest hrvatske filozofije, kao i problemi iz teorijske i praktične filozofije.
3. Institut sustavno istražuje filozofske aspekte suvremenih političkih, kulturnih, znanstvenih i tehnoloških procesa te njihov utjecaj na hrvatsko društvo i nacionalni identitet.
4. Institut sustavno prikuplja filozofska djela, osobito hrvatska filozofska djela, te organizira njihovo proučavanje, obradu, prevođenje i objavljivanje. Posebna je briga Instituta njegovanje i daljnji razvoj filozofije na hrvatskom jeziku.
5. U Institutu se potiče popularizacija filozofije i filozofiji svojstvenog kritičkog mišljenja.

Institut za filozofiju danas je ustrojen kao ustanova u kojoj se provodi znanstveno istraživanje u polju filozofije u skladu s najvišim međunarodnim standardima.

Misija Instituta za filozofiju

Misija Instituta za filozofiju obuhvaća sljedeće:

1. Unapređenje filozofije, kao i humanističkih i društvenih znanosti općenito, i to:
 - stvaranjem izvornih znanstvenih doprinosa objavljenih u uglednim međunarodnim publikacijama,
 - provođenjem nacionalnih i međunarodnih kompetitivnih znanstvenoistraživačkih projekata, kao i unutarinstitutskih projekata,
 - suradnjom sa znanstvenicima iz drugih područja znanosti u okviru europskoga istraživačkog prostora,
 - promicanjem racionalnog i kritičkog pristupa ključnim suvremenim problemima, te
 - popularizacijom filozofije.
2. Sustavno proučavanje hrvatske filozofije, s osobitim naglaskom na:
 - izdavanje i prevođenje glavnih djela iz povijesti hrvatske filozofije,
 - međunarodno predstavljanje povijesti hrvatske filozofije objavljivanjem znanstvenih radova o njoj u međunarodnim publikacijama,
 - razvoj filozofije u Hrvatskoj objavljivanjem knjiga i znanstvenih radova na hrvatskom jeziku, te

- digitalizaciju hrvatske filozofske baštine.

Vizija Instituta za filozofiju

Vizija je Instituta biti međunarodno afirmirano središte istraživanja na području filozofije u kojemu se posebna pozornost posvećuje prezentaciji hrvatske filozofije na međunarodnoj razini. U svom javnom angažmanu Institut promiče filozofiju kao argumentiran, racionalan i kritički odnos prema svijetu te u tom okviru pridonosi aktualnim raspravama o relevantnim javnim pitanjima s ciljem znanstvenog, kulturnog i ukupnog društvenog razvoja Republike Hrvatske.

III. Analiza rezultata rada Instituta za filozofiju u razdoblju od 2018. do 2022. godine

1. Znanstvena produktivnost

Institut za filozofiju prilično je uspješan u odnosu na ostale ustanove u Republici Hrvatskoj na kojima se izvodi znanstvenoistraživački rad u polju filozofije. Obuhvatno istraživanje koje su dvojica zaposlenika Instituta proveli 2021. godine, a koje se odnosi na razdoblje od 2004. do 2020. godine, pokazalo je da je Institut najproduktivnija takva ustanova u Hrvatskoj.¹ To je istraživanje polučilo sljedeće rezultate:

	Broj filozofa	Ukupan broj radova	Broj radova u inozemstvu	Broj radova na stranim jezicima	Broj radova WoS	Citiranost WoS	Broj radova SCOPUS	Citiranost SCOPUS	Citiranost Google Scholar
Filozofski fakultet, Rijeka	22	446	193	284	198	223	160	227	1122
Institut za filozofiju	21	654	207	252	179	231	141	391	1206
Filozofski fakultet, Zagreb	20	634	89	105	199	177	133	80	971
Fakultet filozofije i religijskih znanosti	13	462	51	65	60	101	68	18	14
Filozofski fakultet, Osijek	12	211	29	20	73	31	46	4	183
Sveučilište u Zadru	12	201	81	84	31	44	35	9	144
Fakultet hrvatskih studija	11	362	58	97	95	104	71	35	692
Filozofski fakultet, Split	7	111	22	28	39	4	34	2	66
Ostali	125	2853	536	828	674	447	1146	860	6428

Tabela 1. Produktivnost hrvatskih filozofskih institucija 2004–2020.

Kako je vidljivo iz gornje tablice, zaposlenici Instituta objavili su u spomenutom razdoblju najveći broj radova u odnosu na ostale srodne ustanove u Hrvatskoj, kao i najviše radova u inozemstvu. K tome, radovi zaposlenika Instituta dobili su najviše citata u bazama WoS, SCOPUS i Google Scholar.

Osvrnemo li se samo na proteklih pet godina (2018–2022), možemo uočiti sljedeće trendove što se tiče znanstvene produktivnosti Instituta u najvažnijim

¹ T. Jolić, F. Grgić, „Produktivnost hrvatskih filozofa 2004.–2020.“, *Prolegomena* 21 (2022), 193–208.

kategorijama publikacija. Prije svega, možemo uočiti da je broj radova indeksiranih u bazama WoS i SCOPUS konstantan, osobito u posljednje tri godine:

2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
17	17	20	20	19

Tabela 2. Broj radova indeksiranih u bazama WoS i SCOPUS 2018–2022.

Treba uzeti u obzir, međutim, da se broj zaposlenika od 2018. godine konstantno smanjivao, tako da broj radova indeksiranih u bazama WoS i SCOPUS po FTE pokazuje tendenciju rasta u odnosu na 2018. godinu:

2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
1,14	1,04	1,29	1,36	1,29

Tabela 3. Broj radova indeksiranih u bazama WoS i SCOPUS 2018–2022. po FTE.

Što se tiče broja objavljenih radova u domaćim časopisima kategorije a1, on je posljednjih pet godina također više-manje konstantan:

2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
6	7	10	9	9

Tabela 4. Broj radova u domaćim časopisima kategorije a1 2018–2022.

U posljednjih pet godina zaposlenici Instituta objavili su ukupno 176 znanstvenih radova rangiranih u bazama SCOPUS i WoS, časopisima kategorije a1 te međunarodno recenziranim zbornicima:

2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
39	34	46	30	27

Tabela 5. Broj radova rangiranih u bazama SCOPUS i WoS, časopisima kategorije a1 te međunarodno recenziranim zbornicima 2018–2022.

Naposljetku, možemo biti sasvim zadovoljni ukupnim brojem autorskih i uredničkih knjiga koje su zaposlenici Instituta objavili u protekle četiri godine, iako u ovom području ima dosta prostora za poboljšanje (ispred zagrade je broj autorskih, a u zagradi je broj uredničkih knjiga):

2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
5 (7)	1 (4)	2 (6)	3 (4)	4 (6)

Tabela 6. Broj autorskih i uredničkih knjiga 2018–2022.

2. Znanstvenoistraživački projekti

Institut je uspješan u prijavama na projekte Hrvatske zaklade za znanost (HRZZ). Od 2014. do 2022. godine i reorganizacije uloge HRZZ iz Instituta je na natječaje HRZZ prijavljeno 11 projekata, od čega ih je 7 dobilo finansijsku potporu, što znači da je uspješnost oko 64 %.

	2015.	2016.	2017.	2020.	2022.
Ukupan broj prijava	5	1	4	1	4
Broj uspješnih prijava	3	1	3	0	?

Tabela 7. Broj prijava na projekte HRZZ

Dok s ostalim aspektima znanstvene izvrsnosti, kao što su ukupna produktivnost, kvaliteta objavljenih radova i njihova citiranost, možemo biti zadovoljni, izostali su rezultati u privlačenju sredstava temeljem međunarodnih kompetitivnih projekata. Više je razloga koji su pridonijeli tome. Među njih sigurno spadaju relativno ograničene mogućnosti međunarodnog financiranja projekata iz polja filozofije, kao i ekstremna kompetitivnost međunarodnog, prije svega europskog, sustava projekata i programa, osobito onoga koji se odnosi na humanističko područje. Međutim, Institut u ovom djelokrugu svojega rada sigurno može učiniti puno više. Stoga ćemo narednom petogodišnjem razdoblju osobitu pozornost posvetiti dvama posebnim ciljevima. Jedan je podizanje međunarodne suradnje i internacionalizacija znanstvenoistraživačkih aktivnosti. Međunarodna prisutnost Instituta trenutno je na zadovoljavajućoj razini – Institut surađuje s nizom inozemnih institucija, s kojima organizira i zajedničke znanstvene skupove, ljetne škole, publikacije itd. No to sigurno nije dovoljno: potrebno je snažnije se angažirati u traženju relevantnih inozemnih partnera s kojima je izgledna uspješna suradnja u pripremanju, dobivanju i provođenju međunarodnih projekata. Drugi poseban cilj kojemu ćemo se osobito posvetiti tiče se jačanja interdisciplinarnosti znanstvenog rada, s obzirom na to da dosadašnje iskustvo pokazuje i to da puno veće izglede u međunarodnom sustavu projekata i programa imaju prijave iz više polja.

Uspješnom odgovoru na ovaj glavni izazov sigurno će pridonijeti i unutarnja reorganizacija poslovanja. Naime, novim Statutom sastavljenim tijekom 2022. godine predviđa se, između ostalog, osnivanje odsjeka kao glavnih znanstvenoistraživačkih jedinica Instituta. Organizacija rada unutar odsjeka sigurno će pridonijeti istraživačkoj koheziji i olakšati stvaranje istraživačkih grupa koje će se prijavljivati na natječaje. Isto vrijedi i utemeljenje Stručnog kolegija, kao i Znanstvenog savjeta. Naposljetku, kao poseban cilj u narednom razdoblju predvidjeli smo i daljnje jačanje međunarodne promocije hrvatske filozofije. Intenziviranje rada u tom području sigurno će pridonijeti ne samo dalnjem jačanju međunarodne prepoznatljivosti

hrvatske filozofije, znanosti i kulture nego i otvaranju mogućnosti za ozbiljniju međunarodnu suradnju u tom području.

3. Zaposlenici

U posljednjih pet godina broj zaposlenih na znanstvenim i suradničkim radnim mjestima u vidljivom je padu:

2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
20 (4)	17 (4)	16 (7)	15 (7)	15 (3)

Tabela 8. Broj zaposlenih znanstvenika i suradnika 2018–2022. (u zagradama je naveden broj suradnika)

Početkom 2018. godine na Institutu je bilo zaposleno 20 djelatnika na znanstvenim radnim mjestima i 4 djelatnika na suradničkom radnom mjestu asistenta. Nasuprot tome, u trenutku pisanja ovoga Strateškog programa (prosinac 2022) na Institutu je zaposleno 15 djelatnika na znanstvenim radnim mjestima i 3 djelatnika na suradničkom radnom mjestu višeg asistenta (poslijedoktoranda), s time da su u tijeku natječaji za 3 znanstvena radna mjesta i jedno suradničko mjesto asistenta. Riječ je, dakle, o padu od 25 % i što se tiče broja zaposlenika na znanstvenim radnim mjestima i što se tiče ukupnog broja zaposlenih na znanstvenim i suradničkim radnim mjestima. Nakon dovršetka spomenutih natječaja i dalje će biti osjetan pad u broju zaposlenih: 10 % što se tiče znanstvenikā i 8 % što se tiče suradnikā. K tome, početkom 2023. godine jedan zaposlenik na znanstvenom radnom mjestu odlazi u mirovinu. Zabrinjavajući je i nizak udio žena u ukupnom broju zaposlenika na znanstvenim i suradničkim radnim mjestima: početkom 2018. godine iznosio je 12 %, a koncem 2022. godine 11 %.

Što se tiče ustroja znanstvenih radnih mjesta, on je početkom 2018. i koncem 2022. godine izgledao ovako:

	2018.	2022.
Znanstveni suradnik	9	4
Viši znanstveni suradnik	0	4
Znanstveni savjetnik	6	5
Znanstveni savjetnik u trajnom zvanju (izboru)	5	2

Tabela 9. Ustroj znanstvenih radnih mjesta 2018. i 2022. godine

Više je razloga smanjenju broja zaposlenih znanstvenika i suradnika: odlazak nekolicine znanstvenika u mirovinu, odlazak dvojice znanstvenika na drugo radno mjesto, nemogućnost pronalaženja dovoljno kvalitetnih kandidata koji bi zamijenili bivše zaposlenike i čiji bi znanstveni rad jamčio održavanje i podizanje ukupne znanstvene izvrsnosti Instituta, pravna ograničenja u zapošljavanju inozemnih znanstvenika itd. Jedna od središnjih zadaća Instituta u narednom razdoblju jest povećanje broja zaposlenika, pazeci pritom na ravnomjernu popunjenošt svih odsjeka i pokrivenost različitih filozofskih grana. Nadalje, donošenjem odgovarajućih akata osigurat ćemo veću zastupljenost žena na znanstvenim i suradničkim radnim mjestima, ali i u upravljačkim tijelima Instituta.

4. Znanstveni skupovi, kolokviji i popularizacija znanosti

U Institutu je u proteklih pet godina održano ukupno 58 predavanja i kolokvija na Institutu, organizirano je ili suorganizirano 11 znanstvenih skupova te je održano 5 ljetnih škola. Po godinama to izgleda ovako:

	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Predavanja i kolokviji na Institutu	9	8	7	17	17
Znanstveni skupovi	3	3	1	2	2
Ljetne škole	0	1	1	1	2

Tabela 10. Organizacija predavanja, kolokvija, znanstvenih skupova i ljetnih škola 2018–2022.

S brojem aktivnosti usmjerenih na popularizaciju znanosti provođenih u razdoblju između 2018. i 2022. godine također možemo biti zadovoljni: zaposlenici Instituta sudjeluju u dvadesetak takvih vrsta aktivnosti godišnje, a na razini Instituta redovito se organiziraju obilježavanja Dana Instituta, Svjetskog dana filozofije i Svjetskog dana logike. U narednom razdoblju održat ćemo trend povećanja broja predavanja i kolokvija na Institutu koji je vidljiv u posljednjim dvjema godinama te zadržati broj godišnjih znanstvenih skupova i ljetnih škola.

IV. SWOT analiza

<p>Snage</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dugogodišnje istraživačko iskustvo u području filozofije 2. Tradicija institucije 3. Visoka ukupna znanstvena produkcija i snažna pozicioniranost u hrvatskome znanstvenom sustavu 4. Produktivni znanstvenici s međunarodnom reputacijom 5. Međunarodna prepoznatljivost 	<p>Slabosti</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nedovoljna uključenost u međunarodne istraživačke projekte 2. Neravnomerna znanstvena produkcija 3. Nedovoljna dolazna i odlazna mobilnost istraživača 4. Neuključenost instituta u sustav visokog obrazovanja
<p>Prilike</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Povezivanje s drugim institucijama u RH i inozemstvu 2. Veće korištenje međunarodnih i nacionalnih programa za financiranje znanstvenih istraživanja 3. Institucionalno uključivanje u izvođenje diplomskog studija i/ili poslijediplomskoga doktorskog studija 	<p>Prijetnje</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Statusne promjene 2. Daljnja degradacija humanističkih znanosti 3. Neadekvatan pravni okvir

V. Opći ciljevi u idućem razdoblju

1. Podizanje znanstvene izvrsnosti

U okviru ovoga općeg cilja nastojat ćemo:

- (a) Povećati broj radova indeksiranih u WoS-u i SCOPUS-u u odnosu na prethodno razdoblje. U 2022. godini broj takvih radova po FTE iznosio je 1,3. Cilj nam je da broj takvih radova koncem 2027. godine bude 1,5.
- (b) Povećati broj knjiga, kako autorskih tako i uredničkih, objavljenih u inozemstvu.

2. Povećanje sudjelovanja Instituta u međunarodnom kompetitivnom financiranju

U prethodnih pet godina Institut je imao 8 prijava na programe HRZZ i 5 prijava na međunarodne programe. Dok s prolaznošću prijava na programe HRZZ možemo biti zadovoljni, sve prijave na međunarodne programe bile su neuspješne. U sljedećem razdoblju planiramo povećati broj prijava na međunarodne kompetitivne znanstvene projekte. Očekujemo da će u sljedećem petogodišnjem razdoblju zaposlenici Instituta prijaviti najmanje tri projekta u okviru ERC/Horizon Europe, barem tri projekta u okviru drugih programa Europskoga istraživačkog prostora i šire te barem tri projekta u okviru bilateralne suradnje.

3. Jačanje međunarodne suradnje

U Institutu će se u sljedećem četverogodišnjem razdoblju intenzivirati mjere za poticanje međunarodne znanstvene suradnje. Uz ostvarenje cilja 2, u tu je svrhu potrebno uključiti istraživače iz inozemstva na projektima koje Institut prijavljuje, povećati broj institucija s kojima Institut ima potpisane sporazume o suradnji, aktivnije se uključiti u rad međunarodnih konzorcija i udruga kojih je Institut član, povećati broj partnera s kojima organiziramo znanstvene skupove, ljetne škole i publikacije.

4. Jačanje ljudskih potencijala za znanstveni rad

U okviru toga općeg cilja nastojat ćemo:

- (a) Povećati broj zaposlenika i povratak na stanje s početka prethodnog petogodišnjeg razdoblja, dakle koncem 2027. godine imati 20 zaposlenih na znanstvenom radnom mjestu te najmanje 6 zaposlenih na suradničkom radnom mjestu.
- (b) Pojačati sustav dolazne i odlazne mobilnosti znanstvenika, osobito zaposlenih u suradničkom zvanju. Predviđamo da će svaki zaposlenik u suradničkom zvanju jedan dio svojega školovanja ili usavršavanja provesti u inozemstvu.

5. Širenje znanja i popularizacija znanosti

Institut je i dosad bio snažno uključen u različite oblike popularizacije znanosti: javna popularna predavanja, tribine, izložbe, televizijske i radijske emisije itd. U sljedećem razdoblju namjeravamo intenzivirati taj oblik naše djelatnosti kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom pogledu. Namjeravamo povećati broj popularizacijskih aktivnosti, ali i uvesti neke nove oblike ove djelatnosti, kao što su izdavanje popularnijih knjiga i suradnja s obrazovnim i kulturnim tijelima.

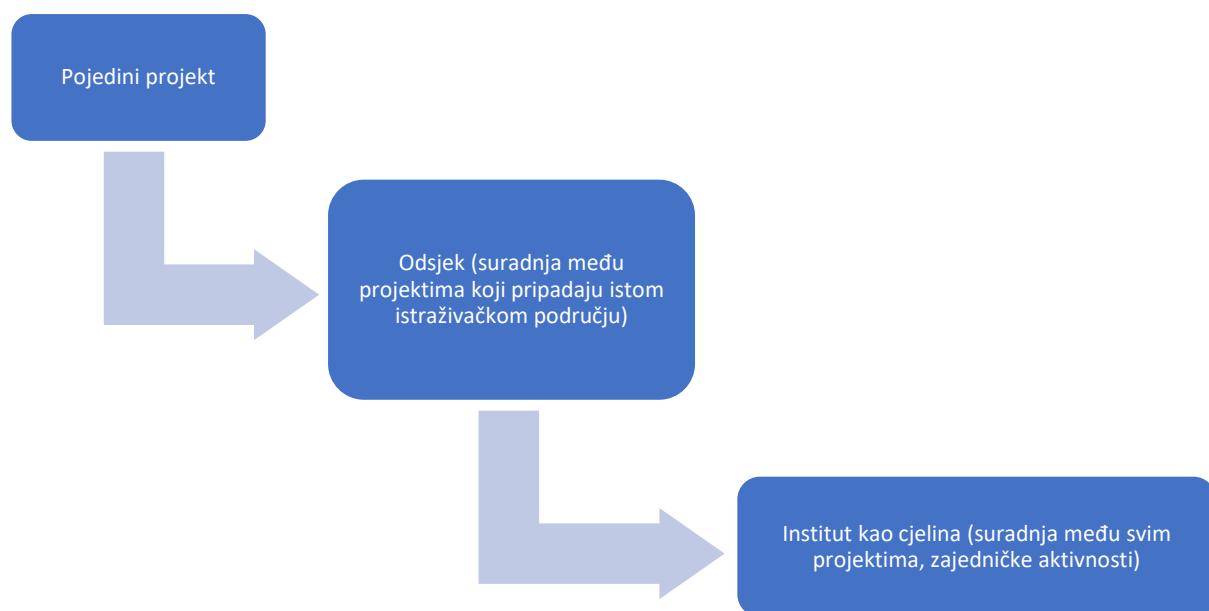
6. Nacionalna i međunarodna promocija hrvatske filozofije

Misija Instituta za filozofiju kao jednu od svojih glavnih sastavnica uključuje i trajno istraživanje povijesti hrvatske filozofije. U skladu s tim, jedan od glavnih ciljeva u sljedećem petogodišnjem razdoblju jest unapređenje međunarodne vidljivosti hrvatske filozofije, pokazatelji čega će biti: veći broj radova o hrvatskoj filozofiji u inozemnim publikacijama, veći broj sudjelovanja na međunarodnim konferencijama s izlaganjima o hrvatskoj filozofiji, kao i predlaganje tema o hrvatskoj filozofiji inozemnim partnerima kao oblik suradnje. Organizirat ćemo veći broj međunarodnih znanstvenih skupova i predavanja posvećenih hrvatskoj filozofiji te pojačati suradnju s inozemnim istraživačima koji rade na temama iz hrvatske filozofije. Uz to, cilj nam je povećati fundus nacionalne filozofije tiskanim i digitalnim publikacijama na hrvatskom jeziku, uključujući i prijevode na hrvatski.

VI. Program rada

Znanstvenoistraživački rad u Institutu za filozofiju provodi se u okviru nacionalnih i međunarodnih kompetitivnih znanstvenoistraživačkih projekata te unutarnjih znanstvenoistraživačkih projekata. Projekti su organizirani unutar predviđenih institutskih odsjeka: Odsjeka za hrvatsku filozofiju, Odsjeka za teorijsku filozofiju, Odsjeka za praktičnu filozofiju i Odsjeka za povijest filozofije. Svaki od projekata koji se izvodi na Institutu tematski spada u jedno od ta četiri istraživačka područja. Koordinacija rada na projektima i međuprojektna suradnja odvija se na dvjema razinama. Koordinacija i suradnja tematski bliskih projekata odvija se na razini pojedinih odsjeka, i to organiziranjem ljetnih škola, znanstvenih skupova, predavanja gostujućih znanstvenika itd. posvećenih temama koje su specifične za područje koje pokriva rad određenog odsjeka. Koordinacija pak i suradnja svih projekata odvija se na razini čitava Instituta, i to organiziranjem aktivnosti koje zahtijevaju suradnju više filozofskih disciplina. Uz to, određena područja aktivnosti, prije svega onih koji se tiču proučavanja povijesti hrvatske filozofije i popularizacije filozofije, organiziraju se na međudodsječnoj razini.

Takvom organizacijom znanstvenoistraživačkog rada osiguravaju se dvije stvari: (1) pokrivanje najšireg spektra istraživanja karakterističnog za suvremenu filozofiju i (2) provođenje specijaliziranih istraživanja, koja jedina omogućuju inovativne pristupe i relevantne rezultate.

Teme istraživanja, sukladno unutarnjoj organizaciji Instituta, mogu se podijeliti na četiri cjeline.

1. Hrvatska filozofija

Proučavanje povijesti hrvatske filozofije nije ograničeno samo na Odsjek za hrvatsku filozofiju nego je ono i trajan predmet interesa svih znanstvenika Instituta. Relevantni akti Instituta, prije svega Pravilnik o dodatnim uvjetima za izbor na znanstvena radna mjesta i Pravilnik o reizboru, propisuju da svaki djelatnik Instituta zaposlen na zaposlen na znanstvenom radnom mjestu mora imati objavljen određen broj radova o hrvatskoj filozofiji.

U narednom petogodišnjem razdoblju u Institutu će se sustavno proučavati sva povijesna razdoblja i svi glavni smjerovi koje možemo razlučiti u povijesti hrvatske filozofije, kao i njezino suvremeno razdoblje. Ipak, glavni dio rada na proučavanju hrvatske filozofije i njezine povijesti bit će organiziran unutar Odsjeka za hrvatsku filozofiju, čiji će se članovi u sljedećem razdoblju usredotočiti na dva glavna projekta.

- a) *Pisanje i objavljivanje knjige* Povijest hrvatske filozofije. Cilj pisanja knjige jest dati opsežan i sveobuhvatan pregled povijesti hrvatske filozofije započevši s dolaskom opata Gottschalka na Trpimirov dvor, preko prvog poznatog hrvatskog filozofa iz 12. stoljeća Hermana Dalmatina, nastavljajući s obradom renesansnih filozofa. Slijedi Ruđer Bošković i filozofi 18. stoljeća. Na koncu knjige dat će se sustavan prikaz filozofije 19. i 20. stoljeća.
- b) *Hrvatske filozofkinje*. U okviru toga projekta kontinuirano će se istraživati život i djela hrvatskih filozofkinja (M. Gundulić, H. von Druskowitz, E. Kučera, I. Rossi, M. Brda, H. Festini te filozofkinje 20. i 21. stoljeća). Objavit će se monografija o Helene von Druskowitz na engleskom jeziku. Nadalje, objavit će se čitanka s tekstovima i komentarima hrvatskih filozofkinja te drugo, prošireno izdanje knjige Luke Boršića i Ivane Skuhala Karasman *Dr. Elza Kučera*. Organizirat će se javna i popularna predavanja, kolokviji, znanstveni skupovi i izložbe. Osobito važnim smatramo upoznavanje mlađe populacije (srednjoškolaca) s hrvatskim filozofkinjama i zato planiramo organizirati predavanja i radionice na kojima će ta populacija naučiti nešto o toj temi. Također planiramo digitalizirati djela hrvatskih filozofkinja (Druskowitz i Kučera) i staviti ih na mrežnu stranicu kako bi bila dostupna javnosti. Osim toga, trajna zadaća ovog projekta je održavanje dvojezične mrežne stranice *Hrvatske filozofkinje* na kojoj se nalazi popis (s biografijom i bibliografijom) hrvatskih filozofkinja. U okviru istraživanja hrvatskih filozofkinja radit će se i na dalnjem razvoju postojećeg Centra za istraživanje žena u filozofiji. Trudit ćemo se oko prikupljanja djela filozofkinja kojima će se upotpuniti knjižnica Centra. Bitna stavka izrada je bibliografije hrvatskih filozofkinja. Članovi Odsjeka za hrvatsku filozofiju pisat će prikaze i recenzije knjiga hrvatskih filozofkinja. Nastavit će se suradnja s Center for the History of Women Philosophers and Scientists iz Paderborna, Vox Feminae, Centrom za ženske studije i Institutom za društvena istraživanja u Zagrebu.

Pored ta dva trajna projekta Odsjeka za hrvatsku filozofiju, u Institutu će se u okviru rada na hrvatskoj filozofiji osobito istraživati i sljedeće područje:

- c) *Misao Franje Petrića*. U sljedećem razdoblju predviđa se intenzivan rad na dvama Petrićevim glavnim filozofskim djelima, *Peripatetičkim raspravama i Novoj sveopćoj filozofiji*. Rezultat toga rada trebalo bi biti filološkim metodama osvremenjeno izdanje tih dvaju djela. K tome, planira se i sastavljanje monografije o Petriću na engleskom jeziku.
- d) *Etički problemi konca 19. i osobito 20. stoljeća*. To će istraživanje pružiti pregled svih relevantnih etičkih spisa naznačenog razdoblja, a potom utvrditi narav recepcije utjecajnih etičkih tradicija u hrvatskoj etici odnosno analizi recepcije hrvatskih autora koji su pisali o etici izvan hrvatskih granica. Istraživanje će se usredotočiti ne samo na objavljene spise nego i na neobjavljene doktorske disertacije i magistarske rade, prijevode etičke literature i sl. Osobita će se pozornost posvetiti etičkim temama u djelu Franje Markovića i Gjure Arnolda, kao i utjecaju filozofskog tematiziranja etičkih problema na rasprave o znanosti, kulturi, prosvjeti i politici koje su se u Hrvatskoj vodile na koncu 19. i početku 20. st. U vezi s tim, usporedit će se tadašnji i današnji oblici javnog djelovanja filozofije. Na području političke filozofije u Hrvatskoj istražiti će se liberalne teorije koje su krajem 19. st i u 20. st. zastupali autori kao što su M. Pucić, A. G. Matoš i A. Bazala te teorije i kritike nacionalizma K. Krstića, J. Makanca, I. Primorca i N. Miščevića.
- e) *Logika 19. i 20. stoljeća*. Istraživat će se neki filozofi koji su u dosadašnjim istraživanjima hrvatske filozofske baštine ostali uglavnom zanemareni (poput Albina Nagyja), kao i neke nedovoljno istražene ideje poznatijih hrvatskih filozofa (poput Franje Markovića, Gjure Arnolda i Stjepana Matičevića).
- f) *Désiré-Joseph Mercier i Stjepan Zimmermann*. Istraživat će se Mercierov utjecaj na Zimmermannovu argumentaciju protiv skepticizma, subjektivizma i objektivizma i na njegovo opravданje dogmatizma, objektivizma i realizma, s konačnim ciljem spoznajnoteoretskog utemeljenja metafizike kao znanosti. Posebna će se pozornost posvetiti i utjecaju Mercierovih razmatranja o odnosu između filozofije i objavljenih istina na Zimmermannova razmatranja o kršćanskoj filozofiji.
- g) *Recepcija Wilhelma Wundta u djelima hrvatskih filozofa*. Istraživat će se načini na koje su hrvatski filozofi u prvoj polovici 20. st. pristupali odvajanju psihologije od filozofije do kojeg dolazi koncem 19. st. pod utjecajem djela Wilhelma Wundta. Razmatrat će se stavovi što ih o tom pitanju zauzimaju Gjuro Arnold, Albert Bazala, Antun Bauer, Vladimir Dvorniković i Elza Kučera.

2. Teorijska filozofija

U okviru rada na teorijskoj filozofiji istraživat će se neke od središnjih tema suvremene metafizike i logike.

- a) *Metafizika.* Istraživat će se problem međuvisnosti intencionalnosti, uzrokovanja i načina postojanja. Intencionalnost je svojstvo takvih entiteta kao što su na primjer riječi, rečenice, pojmovi, propozicije itd. Oni imaju neki objekt o kojem nešto govore te se na njega tako i odnose. Intencionalnost kao svojstvo je usmjerenost nekog entitea na neki drugi entitet (osim, naravno, samoreferentnih entiteta). Problem koji se odmah javlja sastoji se u tome da riječi, pojmovi i propozicije mogu biti o nepostojećim entitetima. Npr. jednorog ne postoji u svijetu kao životinja kao što postoje konji ili ovnovi. S druge strane, čini se da sasvim razumljivo možemo imati komunikaciju o takvim nepostojećim entitetima i referirati se na njih, te da su takve propozicije i informativne i čak istinite. No, kako je to moguće ako već na početku znamo da govorimo o nepostojećem? Razmotrit će se nekoliko važnih pristupa rješavanju toga problema. Jedan je deskriptivistički pristup, a drugi je teorija izravne reference. Realistički pogledi na nepostojeće entitete obuhvaćaju posibilizam koji nepostojeće objekte smatra neaktualiziranim mogućnostima, meinongizam koji prihvaca razliku između postojanja i egzistencije, teoriju apstraktnih entiteta ili posebnih vrsta, teoriju artefakata koja smatra da su nepostojeći entiteti dio društvene ontologije i treba ih smatrati kontingenčnim, kreiranima i ovisnim. Analizirajući te teorije i argumente za njih, i s obzirom na nedostatke tih pristupa, pokušat ćemo pronaći novi pristup koji bi bolje objasnio ovaj odnos.

S teističkog aspekta također je zanimljivo razmotriti odnos Boga, kao stvoritelja i održavatelja svega što je različito od Njega, i apstraktnih entiteta kao što su brojevi, relacije, propozicije i slično te nužnog načina postojanja entiteta različitih od Njega. Kada bi postojali entiteti koji su nužni ili su apstrakti tako da nisu u prostoru i vremenu, onda je pitanje kako su oni ovisni o Bogu. Dakle, ili postoje entiteti koji su neovisni od Boga, što je teistički neprihvatljivo, ili Bog može stvoriti i imati kontrolu nad apstraktnim entitetima. Pokušat ćemo pokazati da Bog ima kontrolu i da stvara one entitete koje nazivamo apstraktnima uzimajući kao primjer konstruktivistički i intuicionistički zasnovanu matematiku. Naime, pokazat ćemo da Bog ima proceduru kojom stvara i takve entitete. Naravno, ako je Bog nevremenski vječan, onda ta procedura postoji instantno, a ako je Bog vremenski vječan, pokazat ćemo da Bog može u konačnom vremenu izvesti čak i beskonačan broj operacija.

Intencionalnost je svojstvo i mentalnih stanja i procesa kao što su vjerovanja, želje, percepcija i slično. Pitanje je kako ona nastaje. Razmotrit će se odnos psihološkog stava (npr. vjerovanje) ili stanja (percepcija) prema pojmovima i propozicijama i onoga na što se ti entiteti odnose da bi se ustanovila njihova točna struktura.

Uzročnost igra ulogu u Božjem stvaranju svemira i entiteta koje on sadrži, u uzročnoj teoriji reference i uzročnoj teoriji značenja, u uzročnoj teoriji

percepcije te se stalno spominje uzročni odnos između svijeta i mentalnih stanja koja ih reprezentiraju, dakle uzročnost je čvrsto vezana za intencionalnost. Zbog toga je važno donekle analizirati i pojam uzrokovanja, tj. odnosa uzroka i učinka, ako uopće postoje, da bismo mogli ispravno odrediti gore navedene odnose. U svjetlu toga posebno će se razmotriti problem univerzalnog uzrokovanja, determinizma, slučajnosti i odnosa uzrokovanja i slobode volje.

- b) *Logika*. Obradivat će se teme iz filozofske logike i filozofije logike.

Iz područja filozofske logike, radit će se na istraživanju odnosa između različitih vrsta apstraktnih entiteta. Posebice će se istraživati, iz teističke perspektive, model Božjeg stvaranja i održavanja apstraktnih entiteta u skladu s, primjerice, intuicionistički zasnovanom matematikom (vidjeti odjeljak (a) *Metafizika* gore).

Iz područja filozofije logike, istraživat će se svojstva normativnosti logike, intencionalnosti logike te logičke pluralnosti (odnosno logičkog pluralizma), kao i međuodnos tih triju svojstava. Ispitat će se u kojem je smislu logika normativna disciplina, posebno u svjetlu činjenice da postoji potencijalno beskonačno mnogo logičkih sustava. Zagovarat će se pritom inačica logičkog kontekstualizma, vrste logičkog pluralizma prema kojoj odabir ispravne logike ovisi o kontekstu, a s posebnim osvrtom na pitanje intrakontekstualnog logičkog neslaganja, tj. fenomena neslaganja u vezi odabira ispravne logike unutar jednog te istog konteksta. Nadalje, obradivat će se svojstvo intencionalnosti (očemnosti, *aboutness*) logike uzimajući u obzir da se logika općenito poima kao formalna ili tematski neutralna disciplina, koja ne ovisi o konkretnom sadržaju logičkih teorema, a što bi se moglo protumačiti kao da logika ne govori ni o čemu posebnom – pa joj stoga nedostaje intencionalnost. Pritom će se posebna pažnja posvetiti mogućim razlikama u vrstama intencionalnosti različitih logika. Istraživat će se implicira li pluralizam logika ujedno i pluralizam logičkih intencionalnosti, ili se pak radi samo o jednoj vrsti intencionalnosti posredovanoj na više različitih načina. Ispitat će se može li filozofija volontarističkog aktivizma hrvatskog filozofa Alberta Bazale ponuditi objašnjenje pluralizma logičkih intencionalnosti. Također će se obratiti pažnja na neke doprinose filozofiji logike kod novijih hrvatskih autora.

Nadalje, istraživat će se i kritički preispitivati rane antipsihologistički (posebno realistički) orijentirane koncepcije logike, a onda i matematike, primjerice radeve autora poput Bernarda Bolzana, Gottloba Fregea, ali i Johna Stuarta Milla (čija je pozicija nešto neodređenija), te njihov utjecaj na kasnije autore, kako na filozofe i logičare na prijelazu stoljeća (poput Edmunda Husserla, Bertranda Russella i, nešto kasnije, Ludwiga Wittgensteina), tako i na njihove nastavljače i novije autore (posebno u logici, filozofiji jezika i filozofiji matematike). Pozornost će biti usmjereni i na utjecaj spomenutih autora i dominantnih tradicija i na hrvatske filozofe od 19. stoljeća do danas.

Istraživat će se i neki problemi iz područja feminističke filozofije logike, prije svega pitanje je li i logika, poput ostalih filozofiskih disciplina, podložna feminističkoj kritici. Istraživat će se održivost protulogičkih feminističkih argumenata, prema kojima je logika kao apstraktna disciplina nespojiva s feminističkim nastojanjima. Nasuprot takvim stajalištima istraživat će se prologičke feminističke kritike formalnih sustava i modela, prema kojima ipak postoje neke logike koje bi bile feministički prihvatljive, a njihova prihvatljivost, među ostalim, ovisi o kontekstu u kojem se one rabe.

3. Praktična filozofija

Rad na području praktične filozofije bit će usmjeren na istraživanje temeljnih pojmova i teorija etike i političke filozofije te načina na koje nam one mogu pomoći u razumijevanju i oblikovanju odgovora na suvremene društvene i tehnološke izazove.

a) *Temeljni pojmovi i teorije praktične filozofije.* Jedan smjer istraživanja usredotočit će se na teoriju *dobrobiti*, s posebnim naglaskom na razmatranje odnosa morala, sreće i dobrog života. Cilj je pokazati da tradicionalne teorije o tome što ljudski život čini dobrim (hedonizam, teorija ispunjenja želja i teorija objektivne liste) ne pružaju zadovoljavajuće razjašnjenje tog odnosa. Također, kritički će se razmotriti stajališe prema kojemu je moralno djelovanje konstitutivan element smislenog života te evaluirati subjektivistička, objektivistička i hibridna stajališta o smislu života te raspraviti o distinkciji između smisla života i smisla u životu.

Drugi smjer istraživanja usredotočit će se na aristotelovski pristup *sretnom slučaju* te će ponuditi aristotelovsku alternativu danas prevladavajućem pristupu problematici sretnog slučaja. Osobito će se pozornost posvetiti pojmu tzv. konstitutivne sreće. U razmatranju konstitutivne sreće namjera je: pokazati da je standardan opis konstitutivne sreće, koji se oslanja na Nagelovu definiciju, prilično zbrkan i da je zato izvor raznih nesporazuma, ponuditi precizniji opis i onda pokazati da pod tim opisom pojам konstitutivne sreće može opstati kao koherentan, upotrebljiv i važan pojam.

U istraživanju *granica odgovornosti* u središtu su zanimanja radnje za koje počinitelj ili očito nije odgovoran ili za koje nije neposredno jasno je li odgovoran i u kojoj mjeri. To su npr. radnje počinjene zbog neznanja, radnje počinjene u neznanju, prisilne radnje, radnje počinjene iz nehaja, barem neke vrste akratičnih radnja itd. Istražit će se (i) za koje je od tih tipova radnja počinitelj odgovoran a za koje nije; (ii) koji se od tih tipova mogu shvatiti kao ishodi loše sreće; i, osobito, (iii) reaktivni stavovi koje izazivaju te radnje, kako kod počinitelja tako i kod promatrača.

Pojam *štete* kao jedan od ključnih pojmova u području praktične filozofije istražit će se na tri različita segmenta. (i) Budući da su postupci koji štete drugim

ljudima, pod pretpostavkom da su sve ostale stvari jednake, moralno nedopustivi, čini se da jednak tako postoje i određena moralna ograničenja kada je riječ o postupcima kojima osoba šteti samoj sebi. U tom kontekstu, namjera je kritički preispitati argumente u prilog moralne neopravdanosti i iracionalnosti samoubojstva. (ii) U istraživanju postmortalne štete istražit će se pitanje mogu li događaji koji su nastupili nakon što je neka osoba umrla našteti toj osobi. Istraživanje će pretpostaviti da je pojam štete komparativan pojam te pokušati pokazati da komparativna teorija nije kompatibilna s mogućnošću postmortalne štete. (iii) U istraživanju štete u ratnim okolnostima preispitat će se pozicija tzv. reduktivnih individualista u kontekstu teorije pravednog rata koji smatraju da rat ne treba promatrati kao neko posebno područje u kojem se ne primjenjuje svakodnevni moral, već kao područje u kojemu vrijede ista moralna načela koja postoje na individualnoj razini. Istraživanje će procijeniti snagu prigovora da reduktivni individualisti – zbog svog odbacivanja kolektivizma i inzistiranja na individualnoj odgovornosti – potkopavaju načelo imuniteta civila te pokazati da se to načelo može sačuvati samo pod uvjetom napuštanja reduktivnog individualizma.

Istraživanje uloge i važnosti *moralnih emocija* ići će u dva pravca: (i) razmatranje sentimentalističke teorije morala prema kojoj su moralni koncepti ili moralni stavovi vezani uz emocije ili sadrže emocije, čime su moralne emocije odgovori ili reakcije na *promjene* koje opažamo u okolini i kao takve vezane su uz ideju ugroze ili uzdizanja vlastitog osjećaja jastva; (ii) razmatranje specifičnog klastera emocija koje se kriju pod osjećajem empatije, pri čemu će se pokušati ponuditi točno objašnjenje brige, dragosti i ljubavnosti.

Istraživanje teorije *utilitarizma* bit će dijelom povjesno istraživanje stajališta te sličnosti i razlika između klasičnih utilitarističkih autora (kao što su Bentham, Mill, Sidgwick, Moore, Paley i dr.), a dijelom problemsko istraživanje odabranih problema suvremenog utilitarizma kao etičke, ali i političke teorije (osobito problem napetosti između općeg dobra i pravednosti te problem prezahtjevnosti).

Jedan smjer istraživanja razmorit će ideju *moralnog napretka*. Istražit će se jesu li moralno biopoljšanje mehanicistički bihevioralni utjecaji prihvatljivi „alati“ za postizanje moralnog napretka i koji se problemi javljaju u tom kontekstu (što će ovisiti o tome kako razumijemo/definiramo moralni napredak). S tim u vezi bit će potrebno izraditi kriterije moralnog napretka, tj. utvrditi što točno sačinjava moralni napredak (npr. utilitaristički vs. deontološki kriteriji). Ispitat će se je li moralni napredak zajamčen vrijednostima koje smo naslijedili i zahtijeva li da mu se pristupi historijski ili ahistorijski.

- b) *Praktična filozofija i suvremeni društveni izazovi.* Razvojem novih tehnologija (umjetna inteligencija, društvene mreže, *big data* ...) mijenjaju se i načini na koje

se odvijaju politički procesi. U istraživanju na ovom području razmotrit će se na koji način podatci koje prikupljaju privatne firme te javne i državne agencije utječu na prava građana. U fokusu istraživanja neće biti samo pravo na privatnost već i način na koji društvene mreže i primjena umjetne inteligencije utječu na djelovanja ključnih aktera koji upravljaju političkim i društvenim procesima. U tom kontekstu istražit će se i promjene u načinu komunikacije političkih poruka koje šalju politički akteri kao i njihovu recepciju kod ključnih javnosti. Uz to će posebna pozornost biti posvećena (i) korištenju sustava umjetne inteligencije u socijalno-političkom kontekstu, s naglaskom na problemu „pristranosti“ (*bias*) algoritama strojnog učenja i (ii) korištenju sustava umjetne inteligencije (i robotike) prilikom provedbe zakona i u ratnim okolnostima (problem pravednog rata).

U kontekstu izazova koje donose nove tehnologije istražit će se i etički aspekti implementacije tehnologija za moduliranje i poboljšanje ljudskog morala na konkretnе društveno-političke probleme, kao što su suzbijanje i prevencija kriminalnog ponašanja i ponašanja koje nanosi štetu drugima i/ili opravdanost implementacije takvih tehnologija na subjekte koji su na visokim pozicijama moći. Dio ovih istraživanja zahtijevat će povezivanje praktične etike sa studijama iz neuroznanosti, moralnom psihologijom te političkom filozofijom, a ona mogu uključivati i empirijska istraživanja, kao što je ispitivanje javnog mnijenja u pogledu spomenutih problema i izradu svojevrsnih etičkih smjernica za evaluaciju i implementaciju takvih tehnologija. S obzirom na to da se istraživanja na području ljudskog biopoboljšanja često susreću s prigovorom da idu protiv ljudske prirode, istražit će se pitanje imaju li pojmovi poput „normalno“ ili „prirodno“, kada se u kontekstu disciplina kao što su sociobiologija i evolucijska psihologija koriste kao opisi elemenata ljudske prirode, isključivo deskriptivno značenje ili imaju i neku vrstu normativnog značenja.

Nove spoznaje na području društvenih znanosti ukazuju na važnost okolinskih bihevioralnih utjecaja pri čemu se postavlja pitanje etičke opravdanosti upravljanja ili manipulacija tom vrstom utjecaja kako bi se usmjerilo ljudsko ponašanje. Istraživanja u ovom tematskom sklopu bit će usmjerena između ostalog na razmatranja etičke opravdanosti kontrole bihevioralnih utjecaja na područjima politike, ekonomije, edukacije i brige za mentalno zdravlje.

Jedan od najvećih izazova koji danas stoji pred našom vrstom jesu klimatske promjene koje prijete radikalno izmijeniti svijet u kojem živimo kao i način na koji živimo. Ključna pitanja vezana uz klimatsku pravednost u svojem središtu imaju pitanja o odgovornostima i dužnostima prema drugim pojedincima i društвima koji su prostorno ali i vremenski udaljeni od nas. Od posebnog će interesa biti istražiti na čemu se zasnivaju obvezе pravednosti među

generacijama kao i na koji način naši sadašnji postupci utječu na status i dobrobit pripadnika budućih generacija. Nadalje će se istražiti i pitanje pravednosti u pogledu usvajanja politika ublažavanja i prilagodbe na klimatske promjene koje se oslanjaju primjerice na populacijsku kontrolu, uvođenje alternativnih izvora energije ili geoinženjering.

Naposljeku, u okviru rada iz područja praktične filozofije razmatrat će se pitanje migracije, koje postupno postaje društveno sve relevantnije, kao i pitanje društvenih nejednakosti. Istraživat će se i problem međugeneracijske pravednosti, koja je prisutna i u području klimatskih promjena i u sklopu pitanja socioekonomskog statusa starijih generacija.

4. Povijest filozofije

Rad na području praktične filozofije odvijat će se u trima smjerovima.

- a) Prvi smjer jest proučavanje triju međusobno povezanih pojmovnih opreka koje se mogu smatrati temeljnima za zapadnu filozofsku, a dijelom i znanstvenu misao.

Prvo je opreka između kvaliteta i kvantiteta, odnosno između kvalitativnih i kvantitativnih svojstava stvari, koja je tematizirana u ranih grčkih filozofa, Platona i Aristotela, a od Galileja, Descartesa i Newtona ključna je za odvajanje znanosti od filozofije. Platon je smatrao da svijetu osjetilno zamjetljivih kvaliteta podleži matematički određena (geometrijska) stvarnost, dok je Aristotel držao da su osjetilno zamjetljive kvalitete stvarne i nesvodive. Prevladavanje aristotelovskog nauka dovelo je u ranom novom vijeku do razlikovanja između primarnih i sekundarnih svojstava tijela, koje se podudara se razlikovanjem između kvalitativnih i kvantitativnih svojstava stvari, pri čemu se prva smatraju subjektivnima i znanosti nedostupnim, jer ovise o interakciji predmeta i osjetilnih organa, dok su druga objektivna i mjerljiva, te su kao takva predmet znanosti. U središtu istraživanja ove opreke bit će Platon, Aristotel, Galileo, Leibniz i Bošković.

Drugo je opreka između osjetilnog i nadosjetilnog, odnosno između onih stvari koje su dostupne osjetilima i onih koje to nisu. Ta se opreka dijelom oslanja na prethodnu, jer se osjetilima zamjećuju ponajprije kvalitete, dok se kvantitativna svojstva i odnosi zahvaćaju misaonim operacijama kao što su brojanje i mjerjenje. Drugu opreku istraživat ćemo u nekoliko odvojenih dionica. Prvo, istražit ćemo razvoj Aristotelova pojma zajedničkog osjetila (*sensus communis*) od Aristotelovih izravnih nastavljača do njegovih kasnijih antičkih komentatora, ali i u ranom novom vijeku (Spinoza i Kant). Drugo, proučit ćemo razmišljanja o odnosu između osjetilnosti te ugode i bola u antičkim autora, kao i načine prikazivanja i sagledavanja boli i patnje od ranog novog vijeka do danas. Treće, pozabavit ćemo se aristotelovskim pojmom uma (*nous*) i problemom besmrtnosti duše u hrvatskih

renesansnih aristotelovaca poput Frkića i Dubrovčanina. Četvrto, obradit ćemo dosad neobjavljen i slabo poznati tekst Nikole Vitova Gučetića *O ljudskoj duši* (*De anima humana*, Urb. lat. 514, ff. 1b^r-65^v).

Treće je opreka između misaone djelatnosti (*theoria*) i tvorbe umjetnih/umjetničkih djela (*poiēsis*). Taj se par opreka opet dijelom oslanja na prethodna dva para, jer se tvorba odvija u materiji i to ponajprije kroz oblikovanje kvalitativnih i osjetilnih svojstava umjetnina sukladno nekom uzoru, planu ili cilju, što pak zahtijeva misaonu djelatnost. Također, misaona djelatnost jest djelatnost uma koja se često odvija matematički, tematizirajući kvantitativna svojstva i elemente stvari, dijalektički, oslanjajući se na pojmovne odnose, ili pak metafizički, sagledavajući stvari utoliko što uopće postoje (Aristotel) ili pak utoliko što se pojavljuju u umu. U ovoj dionici projekta proučit će se povjesna i psihologiska pozadina metafizičkih pojmoveva uma i bitka od platonizma i idealizma do fenomenologije.

- b) U okviru istraživanja povijesti filozofije razmatrat će se i pojam mogućnosti u filozofiranju Martina Heideggera. Uz ulogu koju taj pojam ima u Heideggerovu djelu istraživat će se i širi povjesno-filozofijski okvir pojma mogućnosti. U tom smislu istraživanje se središti na: istraživanju koncepcija slobode i mogućnosti u *Politeji* te odabranim Platonovim dijalozima, istraživanju opreka zbiljnost-mogućnost i pojma kretanja u Aristotelovojoj *Fizici*, istraživanju kantovske pozadine Heideggerova mišljenja mogućnosti, istraživanju „biti“ (*Wesen*) kao slobodne mogućnosti u srednjem Schellingovu filozofiranju te istraživanju njegova „nauka o potencijama“, istraživanju koncepcije slobode, života i ljubavi u Nietzschea te istraživanju pojma mogućnosti u Schelera i širem kontekstu fenomenologije.
- c) Naposljetu, u okviru rada na povijesti filozofije mapirat će se i kritički analizirati uloga koju igraju određene ideologije u dvije velike i isprepletene suvremene rasprave koje uključuju široka područja znanstvene zajednice, društvenih znanosti i humanističke kulture: ekološku krizu s jedne strane i rasprave o odnosima između biološkog spola, roda i rodnog identiteta s druge strane. Istraživanje će se fokusirati se na četiri tematsko-metodološka područja: (1) odnose između ideja i glavnih struja ekologizma i s druge strane uloge hipoteze „Gaia“ u unutarnjem znanstvenom razgovoru biologije i znanosti o klimi; (2) širenje, povjesni kontekst i najnovije promjene u strujama misli obilježenim stavovima "kulturnog pesimizma" i neprijateljstvom prema suvremenoj znanosti, modernosti ili čak čovječanstvu općenito (antihumanizam); (3) problematiku širenja ili obnove „primitivizma“ i „indigenizma“ u humanističkim i društvenim znanostima te njihov odnos prema znanstvenim spoznajama (od ekologije do medicine); (4) rasprave o biološkom spolu, o rodnom identitetu i „binarizmu“ u brojnim aspektima javnog života i na području društvenih i prirodnih znanosti. Kombinacija povjesnih, filozofskih, socioloških i antropoloških perspektiva

omogućava dubinsku analizu teme i rasprava koje bi inače bile obilježene više ili manje strožim stavovima, brzopletim analizama ili brilljantnim, ali povremenim polemičkim intervencijama. Ovaj sveobuhvatan pristup omogućuje bolje razumijevanje tih tema i rasprava kako u njihovom povijesnom nastanku i razvoju tako i u njihovim teorijskim, društvenim i kulturnim implikacijama.

Klasa: 644-03/23-01/01

Urudžbeni broj: 380-01-02-23-123-01

Zagreb: 31.10.2023.